

Zbigniew Jazienicki
Uniwersytet Warszawski
Instytut Literatury Polskiej

Praca doktorska:

Awangardowe szarże ariergardy.

Polska poezja klasycystyczna wobec doświadczeń transformacji ustrojowej lat 90. XX wieku

Praca stanowi próbę monografii polskiej poezji klasycystycznej rozwijającej się pod wpływem doświadczeń transformacji ustrojowej lat 90. XX wieku. Celem rozprawy jest ukazanie, w jaki sposób reprezentanci polskiej tradycji klasycystycznej – Jarosław Marek Rymkiewicz, Krzysztof Koehler, Wojciech Wencel i Przemysław Dakowicz – reagowali na zachodzące przekształcenia systemowe, a przede wszystkim jak pod wpływem procesów pozaliterackich już w zakresie rozwiązań poetologicznych zmieniali swoją praktykę poetycką. Przekonuję, że to doświadczenia kryzysowe zmiany ustrojowej odegrały kluczową rolę w formowaniu się języków klasycystycznych, odradzających się na taką skalę właśnie w dekadzie transformacyjnej (lub w kontrze wobec jej dalekich konsekwencji), przeciwstawiających się doświadczanemu na progu nowej epoki międzyustrojowemu kryzysowi. Główną stawką rozprawy pozostaje analiza politycznego wymiaru omawianych utworów, których autorzy stanowili garnizon prawicowego *backlashu*, formującego się w sprzeciwie wobec zaprowadzonego po 1989 roku porządku demoliberalnego. Problematyczność takiej lektury poezji klasycystycznej wynika z faktu, że mimo zaangażowania politycznego jej przedstawicieli w samej poezji nie formułuje się krytyki antyliberalnej. Podjęta w pracy lektura z konieczności dotyczy więc kryptopolitycznego wymiaru poezji klasycystycznych, ujawniającego się nie tyle w porządku treściowym, ile raczej – jak przekonuję – w porządku zarządzanych zgodnie z logiką polityczną struktur formalnych.

Pod tym względem rozprawa stanowi włączającą się w bieżące dyskusje krytycznoliterackie próbę redefinicji „literatury zaangażowanej”, nieredukowanej dłużej bynajmniej do poezji tematyzującej problematykę polityczną. Proponuję taką reinterpretację poezji klasycystycznej ustawiającą się wobec doświadczeń kryzysowych, w której polityczność utworów wyrażałaby się w samej analizowanej w pracy organizacji formalnej. Aby możliwa była identyfikacja tak rozumianej polityczności, rozprawa pozostaje zadłużona

w perspektywie metodologicznej amerykańskiego nowego formalizmu (ang. *New Formalism*), kierującego uwagę na procedury politycznego zarządzania materią poetycką. Z takich inspiracji metodologicznych w pracy podejmowane są *case studies* kolejnych reprezentantów polskiego klasycyzmu nowoczesnego realizowanego w niepowtarzalnych odmianach. Uwagę kieruję przy tym na szeroki kontekst dokonywanych przez poetów wyborów poetologicznych (tj. sytuacja w polu literackim, manifesty programowe, wypowiedzi publicystyczne), pozwalający umotywować preferowane przez nich i rezonujące z postawą polityczną rozwiązania techniczne. Komplementarną inspiracją metodologiczną pozostaje filozofia postsekularna pozwalająca na identyfikację (krypto)teologicznych schematów obecnych w konstrukcjach wierszowych. Skoro polityczność rozumiana jest w sposób sformalizowany jako uporządkowanie przestrzeni (*stricte* poetyckiej i socjopolitycznej), taka perspektywa uczula na obecność wzorców teologiczno-politycznych w samej organizacji wiersza.

Praca podzielona została na cztery rozdziały, z których każdy omawia przypadek danego wariantu klasycyzmu. I tak, rozdział pierwszy został poświęcony teoretykowi polskiego klasycyzmu nowoczesnego, Jarosławowi Markowi Rymkiewiczowi. Analiza jego poezji idzie pod prąd dominujących w rymkiewiczologii lat 90. odczytań, oddzielających coraz bardziej krytyczne pod adresem III RP wypowiedzi publicystyczne poety od wypowiedzi literackich. Proponuję lekturę alternatywną, zorganizowaną wokół pojawiającej się w transformacyjnej twórczości Rymkiewicza kategorii „ludowości”, wokół której formułuje on antyliberalne krytyki, wypowiedzi teoretycznoliterackie, a wreszcie również same upodabniane do pieśni ludowych sylabotoniczne wiersze. Rekonstrukcja tak szerokiego kontekstu okazuje się niezbędna, aby naświetlić okoliczności „plebeizacji” klasycystycznej formy poetyckiej. W kolejnym rozdziale odmiennej lekturze poddane zostają poezje debiutującego na początku lat 90., reprezentującego pokolenie „bruLionu” Krzysztofa Koehlera. Lektura jego „klasycyzmu barokowego” również pozostaje skoncentrowana na organizacji formalnej poezji klasycystycznej, których porządek metryczny pod wpływem intensywnych przekształceń transformacyjnych ulega daleko idącej modyfikacji. Poszukujący języka zdolnego wypowiedzieć prywatny sposób przeżywania nowych okoliczności systemowych, Koehler odnajduje go w XVII-wiecznym języku barokowym dostarczającym mu szeregu rozwiązań technicznych, pozwalających na takie „psucie” struktury poetyckiej, w której możliwe staje się zapisanie własnego skonfundowanego światoodczucia. Przeciwnieństwem takiej strategii poetyckiej pozostaje omówiony w rozdziale trzecim klasycyzm Wojciecha Wencła, wyróżniający się na mapie ówczesnej poezji wysokim rejestrem językowym. Także w tym rozdziale uwaga zostaje skoncentrowana na formie poetyckiej utrzymywanej przez poetę na

wysokim poziomie (stylistycznym, metrycznym, gatunkowym), zaangażowana zostaje ona bowiem do dawania odporu transformacyjnej anomii. Wreszcie przedstawiony w rozdziale ostatnim przypadek „klasycyzmu postmodernistycznego” Przemysława Dakowicza, poety debiutującego już w nowym milenium, mocno poszerzającego dotychczasowe rozumienie klasycyzmu. Również wypracowana przez niego odmiana klasycyzmu ustawiona zostaje krytycznie wobec formatywnych dla poety doświadczeń transformacyjnych. Dakowicz kontynuuje strategię klasycystyczną, której realizacje w poezji współczesnej mają zostać „mimetycznie” zsynchronizowane z doświadczeniami kryzysowymi, w poezjach młodego klasycysty wyartykułowanymi przy zastosowaniu środków estetyki postmodernistycznej.

Sformułowanie tytułowe, mogące sprawiać wrażenie oksymoronu, – „awangardowe szarże ariergardy” – ma wskazywać na polityczny potencjał tradycji klasycystycznej, w poezji transformacyjnej zajmującej miejsce historycznej awangardy, która definiowała się w kontrze wobec bieżącego, politycznego czy poetyckiego *status quo*. W latach 90. w tej roli awangardę zastępuje klasycystyczna ariergarda, posługująca się przy tym technikami eksperymentalnymi dalekimi od ortodoksyjnego klasycyzmu. Analizująca ten antysystemowy wymiar poezji klasycystycznej rozprawa ma wskazywać na konieczność posługiwania się odmiennym modelem lekturowym, niebagatelizującym politycznego niebezpieczeństwa nawet takiej poezji, której polityczny radykalizm wydaje się obcy.

